

בשבת.

והוינן בה: **מאי**, היכן נשנית תקנת ג-ב
"שקדו"? (1)

ומשנינן: **דתניא**, שנינו בברייתא כמה
הלכות כניסת בתולה לחופה:

א. **מפני מה אמרו בתולה נשאת ליום
הרביעי?** —

לפי שאם היה לו טענת בתולים היה משכים
לבית דין ביום חמישי.

ב. שמא תאמר, ותנשא גם באחד בשבת,
ואם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית
דין היושב גם ביום שני? —

שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל, שיהא
אדם טורח בסעודה נישואין שלשה ימים
לפני שכונסה לחופה, אחד בשבת, ושני
בשבת, ושלישי בשבת. וביום הרביעי —
כונסה.

ג. ומסכנה ואילך, וכפי שתבאר הגמרא להלן
מהי הסכנה — נהגו העם לכנוס ביום
שלישי, ולא מיחו בידם חכמים.

ד. וביום שני לא יכנוס מחמת הסכנה, כי
דיינו שנעקור בגלל הסכנה רק יום אחד
משלושת הימים לפני יום הנישואין שתיקנו

אבל קודם תקנת עזרא, שבת דנין קבועין
בכל יום בשוה, שלא היו קבועים ליום
מסויים אלא היו מתכנסים בכל יום שהיה בו
צורך, לפי הענין — אשה נשאת בכל יום
מימות השבוע.

ותמהה הגמרא: מה זה ענינו לדעת אימתי
היו נושאים אשה קודם תקנת עזרא? —
מאי דהה, הוה! מה שהיה היה, ואין זה
נוגע לנו.

ומשנינן: **הכי קאמר** רב שמואל בר יצחק:
אי איכא אם יש בתי דינין דקבועין האידנא
עתה, בכל יום ויום בשוה, כקודם תקנת
עזרא — אשה נשאת בכל יום.

ותמהינן: כיצד אשה נישאת בכל יום, הא
בעינן, הרי צריך לטרוח בסעודה שלשה
ימים לפני החתונה, וזה יתכן אם טורח
בשלושת הימים הראשונים בשבוע, וכונס
ביום רביעי או חמישי ושישי, אך לא בכל
יום. שהרי שנינו [וכפי שיבואר להלן] היכן
שנינו זאת] "שקדו חכמים על על תקנת בנות
ישראל שלשה ימים, אחד בשבת ושני בשבת
ושלישי בשבת, וברביעי כונסה" (4)

ומשנינן: במקום דטריח ליה, בכגון שטרח
והכין סעודה קודם לכן, לפני השבת, ואז
יכול לכונסה גם באחד בשבת או בשני

ביום רביעי אלא יש רק חיוב סעודה, ועל כך
מועילה מחילה.

אך לדעת הטור, שגם עתה יש קביעות זמן
לנישואין, הרי במחילה על הסעודה [שמצד
עצמה מועילה] לא תתבטל קביעות הזמן.

1. שהרי זה שאמר שמואל לעיל ב א "שקדו

4. נחלקו הריטב"א והרא"ה אם מועילה מחילה
של האשה לתקנת "שקדו". ולהלכה כתב
החלקת מחוקק בסימן סד ב כתב שמועילה
מחילתה של האשה על תקנת שקדו.

וכתב בחידושי רבי שמואל [סימן א] שיתכן
ודבריו של החלקת מחוקק הם לפי השולחן
ערוך, הפוסק שבזמן הזה אין קביעות לנישואין

ולכן לא ביטלו חכמים את תקנתם שתנשא בתולה ביום רביעי, אלא שהעם נהגו שלא להנשא אז.

ומקשה הגמרא: **האי "סכנה" הרי אינה "סכנה"**, אלא **אונס הוא**, שבא ההגמון בכח השלטון שלו ובוועל אותה באונס, ומדוע נקט התנא לשון "סכנה"?

ומשנינן: נקט התנא לשון סכנה, **משום דאיכא בתולות צנועות**, המסרן נפשיהו לקטלא, שאינן מוכנות להבעל להגמון, ומוכנות למסור נפשן על כך למות, **ואתיין**, והרי הן באות לידי סכנה אם הן תנשאנה ברביעי, ולכן נהגו העם להנשא בשלישי במקום ברביעי.

ומקשה הגמרא: אם כדי שלא תסתכנה הצנועות נהגו להנשא ביום שלישי מחמת הסכנה, יש אפשרות שלא יבואו לידי סכנה, ויוכלו להנשא ברביעי —

ולידרוש להו חכמים לצנועות את ההלכה דאונס שרי! ולכן הנבעלת באונס אינה נאסרת לבעלה, ולא תבאנה הצנועות לידי סכנה גם אם יתפשם ההגמון ויבעלן באונס, ואם כן יש להן להנשא ברביעי, כתקנת חכמים, ומדוע לא מיחו חכמים בעם על שהפרו את תקנת חכמים ונישאו בשלישי ולא ברביעי! (2)

ומשנינן: **איכא נשים "פרוצות"**, שאם נדרוש להם שמותר להבעל להגמון באונס,

חכמים שיהא החתן טורח בהם בהכנת הסעודה, ונתיר לכנוס ביום שלישי, ולא נעקור יומיים מתוך שלשת הימים ונתיר להנשא בשני.

ה. ומוסיפה הברייתא הלכה נוספת:

ואם מחמת האונס — מותר. ופשרה של הלכה זו יבואר להלן בגמרא.

ו. **ומפרישין את החתן מן הכלה לילי שבת תחלה**, מלבעול בעילה ראשונה, **מפני שהוא עושה חבורה.**

והוינן בה: **מאי סכנה?**

אילימא משום דאמרי הגויים השליטים: בתולה הנשאת ליום הרביעי כתקנת חכמים **תיהרג**, משום שכוונתם של הגויים היא לעקור את תקנות חכמים —

כיצד אמרה הברייתא ש"נהגו" העם מעצמם לכנוס ביום שלישי, ולא מיחו בהם חכמים, שמשמע מלשון זו של הברייתא שלא היתה על כך תקנת חכמים?

והרי **לגמרי ניעקריה!** היה להם לחכמים לתקו שלא ינשאו הבתולות ביום רביעי אלא בימים אחרים, כדי שלא תיהרגנה!

אמר רבה, לא היתה זו סכנת מות. אלא **דאמרי הגויים השליטים: בתולה הנשאת ביום הרביעי — תיבעל להגמון השולט תחלה.**

2. התוס' הביאו שני ביאורים מדוע אין כאן את הדין שבגילוי עריות "יהרג ואל יעבור". א. הריב"ם מבאר שהאשה הינה בגדר "קרקע

חכמים", אין זה מקור התקנה. כי אי אפשר להקשות מדברי שמואל על דברי אמורא אחר. רש"י

ומקשה הגמרא: **אי הכי**, שנהגו העם לכנוס ביום שלישי משום שההגמון בועל את הבתולות הנישאות ברביעי, מה הועילו בכך למנוע את הגזירה? והרי אם ישאו נשים ביום שלישי — **נמי אתי** יבוא ההגמון ובעיל אז!

ומשנינן: **מספיקא**, שאינו יודע ההגמון בודאי שהן נישאות ביום שלישי, שהרי אין תקנת חכמים בדבר, אלא שהן נישאות כך רק ממנהג, **לא עקר** ההגמון **נפשיה**, לבוא ביום שלישי ממקומו אל העיר.

עוד שנינו בברייתא: **וביום שני לא יכנס**. **ואם מחמת האונס** — מותר. והוינן בה: **מאי**, מה הוא האונס שדיברה בו הברייתא?

אלימא אם תאמר שהכונה של הברייתא היא **הא**, לאותו האונס דאמרן, שמגיע ההגמון ובוועל את הבתולות הנישאות ביום

הן תבואנה להבעל לו ברצון, והן תאסרנה על בעליהן.

ואיכא נמי כהנות [והיינו, נשות כהנים] שנאסרות על בעליהן הכהנים אם נבעלו על ידי אדם אחר, אפילו אם היה זה באונס. והן ימסרו עצמן למיתה.

ומקשה הגמרא, כיון שיש סכנה בדבר לצנועות ולכהנות שמוסרות נפשן —

וליעקריה! יעקרו חכמים את התקנה להנשא ביום רביעי, כדי שלא תבואנה הצנועות והכהנות לידי סכנה, ויתקנו להם ימים אחרים לנישואין.

ומשנינן: **גזירה של הגויים**, **עבירא דבטלא**, עשויה היא להתבטל, ותקנתא דרבנן מקמי מפני גזירה של גויים — **לא עקרינן**.

תהיה אנוסה להבעל להגמון אלא יהיה לה את ההיתר של פיקוח נפש כפי אינה חייבת למסור את עצמה, אלא הדין הוא שתעבור ואל תהרג, וכדברי התוס' בתירוצו השני].

ואם כי יש גם איסור להכניס את עצמו למצב של היתר משום פיקוח נפש, אין זה אלא איסור דרבנן, ובמקום עיגונא אפשר לחכמים להקל בו. אבל להכניס את עצמו לאונס הוא איסור דאורייתא, כי בכך שמכניס את עצמו לאונס לא נקרא מעשהו מעשה באונס. ולכן, מי שמכניס עצמו למצב של אונס בשלשת העבירות שנאמר עליהן יהרג ואל יעבור, וכגון שבידו להמלט ואינו נמלט, הרי כיון שלא נמלט [ואין לו את ההיתר של פיקוח נפש], אינו נקרא "אנוס" אלא "מזיד", אלא שבית דין של מטה אינו מחייבו מיתה, אבל הוא נענש בעונשי שמים כמזיד [עייין ביאור הענין בהרחבה בחידושי רבי שמואל סימן ד].

עולם", שאין היא עושה מעשה אלא הבעל עושה מעשה בה, וכל שאין מעשה מצד האדם לא נאמר בו "יהרג ואל יעבור".

[כך היא הבנת הגר"ח, בדברי הריב"ם. עייין בחידושי ר' חיים הלוי הלכות יסודי התורה, אך עייין בחידושי רבי שמואל כאן סימן ד' בביאור החולקים עליו. ועייין בהגהות חזון איש על הגר"ח שם].

ב. רבינו תם מבאר שאין ביאת עכו"ם נחשבת ביאה האסורה משום גילוי ערות, אלא היא נחשבת כביאת בהמה, שאינה בכלל גילוי עריות. הקשו האחרונים, כיצד אומרת הגמרא "ולדרוש להו דאונס שרי", והרי אסור לו לאדם להכניס עצמו למצב של אונס!?

והגר"ש שקופ תירץ, שההיתר בגמרא אינו היתר של "אונס" אלא היתר של "פיקוח נפש", והיינו, שאם היא תנשא ביום רביעי היא לא

אלא, לא צריכא, מדובר באופן דאתי וקבע, שהוא בא וקובע בעיר הזאת את מקום מושבו, ואינו עוזב את העיר בשבוע הבא.

אך עדיין מקשה הגמרא: למה התירו להקדים ולישא בתולה ביום שני, ולבטל בכך יומיים מתוך שלשת הימים שקבעו חכמים להכנת הסעודה: ביום שלישי בשבת, לפני ביאתו של שר הצבא, מיהא, לכנוס! ותהיה שהות של יומיים להכנת הסעודה!?

ומשנינן: אספרווא דידיה, חיל משרתיו של שר הצבא המכניס לו את צורכי הסעודה, יום קודם לפני בואו, ביום שלישי — קאתו, באים הם, ואם יכנסו אז הם יחטפו מהם את צרכי הסעודה.

ואיבעית אימא: מאי, מהי כונת הבריייתא האומרת ש"מחמת האונס" כונס אפילו ביום שני? —

כדתניא: הרי שהיה פתו של החתן אפוי, ומוכן לסעודה, וטבחו טבוח, הבשר שהוכן עבור החתונה היה כבר מוכן, ויינו היה כבר מזוג במים, ואם תידחה החתונה יתקלקלו הפת והבשר והיין המזוג —

ומת אביו של חתן [שהוא הטורח בצרכי הסעודה עבור בנו], או אמה של כלה [שהיא ההמכינה לה את תכשיטי החופה] —

מכניסין את המת לחדר, ומשהים אותו שם, ואין קוברים אותו עתה. כי אם יקברוהו, יחולו על החתן או הכלה דיני אבלות, ולא יוכלו להנשא אז, כי דיני אבלות מתחילים מן הקבורה ואילך.⁽³⁾

רביעי, ולכן מותר לכנוס גם ביום שני. תיקשי —

למה התם, בנישאות ביום שלישי מחמת אונס זה, קרי ליה התנא "סכנה".

ואילו הכא, באלו הנישאות ביום שני, קא קרי ליה התנא שמחמת ה"אונס" מותר להן להנשא ביום שני!

ותו תיקשי, שהתם, בנישאות ביום שלישי, שנה התנא בלשונו "נחגו העם לכנוס בשלישי", ומשמע שרובם נהגו כך, אבל לא כולם.

ואילו הכא, בנישאות בשני, שנה התנא "מותר" ! ומשמע מהלשון הזאת שרק לאדם יחיד, הבא לשאול בבית דין בנוגע לעצמו, אומרים לו שמותר לו לישא אפילו ביום שני, אך העם ברובו לא היה נוהג לישא נשים ביום שני.

אלא בהכרח, שהנישאות ביום שני, מדובר באונס מחמת סיבה אחרת —

אמר רבא, כגון דאמרי, שהכריזו: שר צבא בא לעיר! ויחטפו אנשי הצבא את צרכי הסעודה.

ודנה הגמרא: היכי דמי אונס זה?

אי דאתי וחליף, אם בא שר הצבא רק לזמן קצר, ולאחריו הוא עוזב את העיר, מדוע יש לבטל תקנת חכמים ולהתיר לישא ביום שני.

ליעכב! יתעכבו האנשים מלישא נשים עד יום רביעי בשבוע הבא, שאז יעזוב שר הצבא את העיר, וישאו כתקנת חכמים ביום רביעי.

3. הקדמה לסוגיית אבלות

בסוגיא שלקמן יתבארו עניני אבלות ואנינות

בחתן וכלה. מן התורה מצינו במפורש את דין האנינות [הנוהגת במי שמת לו אחד מקרוביו]

ואת החתן ואת הכלה מכניסים לחופה.

א-ת ובויעל בעילת מצוה, ופורש ממנה מיד, כדי שיקברו את המת מיד, ויותר לא יבעלנה עד שיעברו ימי האבלות.⁽¹⁾

ונוהג תחילה שבעת ימי המשתה, כי משעה שנשאה לאשה חלה עליו חובה לנהוג שבעת ימי שמחה, וימים אלו נחשבים לו כימי הרגל, שאין נוהגת בהם אבלות.

היא נוהגת מן התורה אלא ביום הראשון, ואילו שבעת ימי האבלות הם תקנה שתיקן משה לישראל, כשם שתיקן להם את שבעת ימי השמחה לנישואין [רמב"ם בתחילת הלכות אבלות], וסמך לכך הוא האבלות על יעקב אבינו שנהג יוסף, וכדברי הכתוב "ויעש לאביו אבל שבעת ימים".

1. לדעת הסוברים שמצות אבלות מן התורה [הגאונים והרמב"ם] יש להקשות כיצד דוחה שמחת הנישואין שהיא מדרבנן את מצות האבלות ביום הראשון שהיא מן התורה.

יש מן הראשונים [הובאו דבריהם בשיטה מקובצת] הסוברים שדוחים את הקבורה למחר, שאז גם לדברי הגאונים והרמב"ם אין אבלות מן התורה, שאין אבלות מן התורה נוהגת אלא אחר הקבורה, וביום שמת בו המת. ואילו הרמב"ן תירץ שאם ינהג האבל יום אחד אבלות מן התורה, הרי יידחו ששת ימי האבלות הבאים אחריהם [שהם רק מדרבנן] מחמת שבעת ימי השמחה, ואם כן יצטרך לנהוג את המשך אבלותו לאח שבעת ימי המשתה, ולא יהיו שבעת ימי האבלות רצופים.

והיינו, שסובר הרמב"ן שצריך לנהוג שבעת ימי אבלות רצופים, ואם כן, נצטרך לחייבו לנהוג עוד שבעת ימי אבלות לאחר שבעת ימי המשתה, אחרי שכבר נהג יום אחד אבלות מן התורה ביום המיתה והקבורה, וכיון שלא רצו לחייבו בשמונה ימי אבלות תקנו לעקור את האבלות מן התורה ביום הראשון, כי יש כח

רק בענין עבודה במקדש ובענין אכילת מעשר שני.

האנינות, לפי רוב הראשונים, נוהגת אפילו ביום המיתה רק עד שעת הקבורה, ולאחר הקבורה מתחיל האבילות.

החילוק בין אנינות ובין אבלות הוא חילוק מהותי, כי האנינות הוא מצב שבו הקרוב של המת אסור לאכול בשר ולשתות יין, ואסור להקריב קדשים או לאכול אותם, וכמו כן אסור לו לאכול מעשר שני, אך אין הוא צריך לנהוג בשום מנהג אבלות.

כמו כן אסור אז האונן בתשמיש המטה, אך דין זה הוא חיוב הנהגה של אונן ולא הנהגה של אבל.

לעומת זאת האבל, לאחר הקבורה, מותר באכילת בשר ובשתיית יין, וכן בעבודה במקדש ובאכילת קדשים ומעשר שני, אך חייב הוא לנהוג במנהגי אבלות, כמו ישיבה על מקום נמוך, אסור נעילת הסנדל, ושאר מנהגי אבלות.

ונחלקו רבותינו האם מצות אבלות היא מהתורה או תקנת חכמים. שיטת הגאונים שהאבלות היא מצוה מהתורה, והרמב"ם למד את מצות האבלות מן התורה [בספר המצוות מצות עשה לזן] מדין טומאת הכהנים לקרוביהם, שהחיוב הוא מצד מצות אבלות על קרוביהם, אלא שבכהנים, שאסורים להטמא למת חייבה בהם התורה את מצות הטומאה כביטוי לאבלות, ואילו בכל ישראל המצוה היא לנהוג במנהגי אבלות. אך הרבה ראשונים סוברים שמצות זו היא רק מדרבנן.

גם אם מצות האבלות היא מן התורה, אין